

УДК 783.65:398.88(47)«16/19»

Зосім Ольга Леонідівна,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри теорії,
історії культури і музикознавства
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв

СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКА ДУХОВНА ПІСНЯ XVII – XX СТОЛІТЬ У КОНТЕКСТІ НАРОДНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті охарактеризовано особливості функціонування релігійних пісень книжного походження в українській фольклорній традиції. Вказано на перспективні напрями досліджень процесів трансформації й адаптації книжних релігійних пісень у фольклорному середовищі та позахрамовій обрядовій практиці. Зазначено термінологічні розбіжності, що виникають при вивченні східнослов'янської духовно-пісенної традиції XVII–XX ст. у контексті церковної та народної культури.

Ключові слова: східнослов'янська духовна пісенність, народна культура, фольклор, обряд, християнське богослужіння, духовна пісня, псалма, духовний стих.

Зосім Ольга Леонідівна, кандидат искусствоведения, доцент, профессор кафедры теории, истории культуры и музыковедения Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Восточнославянская духовная песня XVII–XX веков в контексте народной культуры

Охарактеризованы особенности функционирования религиозных песен книжного происхождения в украинской фольклорной традиции. Указаны перспективные направления исследований процессов трансформации и адаптации книжных религиозных песен в фольклорной среде и внехрамовой обрядовой практике. Указано на терминологические разногласия, возникающие при изучении восточнославянской духовно-песенной традиции XVII–XX вв. в контексте церковной и народной культуры.

Ключевые слова: восточнославянская духовная напевность, народная культура, фольклор, обряд, христианское богослужение, духовная песня, псалма, духовный стих.

Zosim Olga, Ph.D. in Arts, Associate Professor, Professor of the Department of Theory, History of Culture and Musicology of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

East Slavonic sacred song of the XVII–XXth centuries in the context of the folk culture

The features of functioning of religious literary songs in Ukrainian folkloric tradition are characterized. The promising areas of research of transformation' and adaptation' processes of religious literary songs in a folk environment and extralitururgical ritual practice are specified. The terminological differences in the study of East-Slavonic sacred song's traditions of the XVII–XXth centuries in the context of the church and popular culture are indicated.

Key words: East-Slavonic sacred songfulness, folk culture, folklore, ritual, Christian ceremony, psal'ma, spiritual verse.

Вивчення східнослов'янської духовної пісенності XVII–XX ст. церковного та позацерковного призначення у її зв'язках з народною культурою (фольклором) має багатовекторне спрямування. Сьогодні фольклорні твори релігійного змісту вивчаються у контексті фольклористики й музикознавства. Їх тематика є вельми різноманітною: місце пісень християнської тематики у ліричному репертуарі (О. Богданова [4]), фольклорне побутування різдвяних коляд у західних регіонах України (Г. Місько [10], Л. Адамович та Л. Єфремова [7]), рецепція духовно-пісенного шару книжної традиції і зокрема богослужбових пісень у виданні П. Демущького «Ліра і її мотиви» (Ю. Медведик [6]), духовні пісні книжного походження в усній традиції (О. Сироїд [13; 14]). У контексті вивчення рецепції східнослов'янської духовної пісенності у фольклорі важливими є праці, присвячені вивченню російського і білоруського духовного вірша, особливо ті, у яких підіймаються термінологічні питання, зокрема з'ясування змісту та обсягу дефініції «духовний вірш». Серед найважливіших розвідок, написаних протягом останніх двох десятиліть, відзначимо публікації В. Бахтіної [2], О. Коробової [8], Н. Мурашової [11], С. Нікітіної та Н. Серьогіної [12], Н. Федоровської [15]; серед українських вчених ці питання у контексті вивчення українського ліричного репертуару розглядала О. Богданова [3]. Нові публікації розширюють наші знання про репертуар та особливості побутування пісенних творів християнської тематики книжної та народної традиції. Тому завжди актуальними будуть праці, у яких запропоновано нові підходи до осмислення взаємовпливів писемного та усного компонентів у розвитку духовної пісенності на східнослов'янських землях XVII – XX ст. Метою статті є характеристика взаємодії церковного та народного (фольклорного) компонентів у розвитку східнослов'янської духовної пісенності XVII – XX ст.

Одним із перспективних напрямів у студіюванні зазначеної тематики є дослідження трансформацій, що відбуваються у текстах і мелодіях книжних пісенних творів релігійної тематики при їх переході у фольклор.

Важливими у цьому напрямку є праці О. Богданової, яка у своїй жанровій класифікації лірницького репертуару провідним жанром визначає *фольклорну псалму*, яка «асимілює різностильові художні витoki церковної, світської, професійної й народно-пісенної (з інструментальним музикуванням) культури та як самостійне фольклорне явище постає в процесі постійних еволюційно-трансформаційних перетворень чи жанрових мутацій в часі і в просторі» [4, 16]. Втім, у тексті дисертації особливості трансформації текстів і наспівів було продемонстровано на прикладі лірницького наспіву «Сирітка», який не відноситься до творів духовного змісту. Дослідниця у своїх працях підіймає також питання жанрової атрибуції лірницького репертуару, розмежовуючи такі жанри, як кант, псалма, духовний вірш (духовний стих) [3]. Зазначимо, що жанрова дефініція творів християнської тематики у фольклорі різних національних традицій є одним із найскладніших питань, і наразі немає єдиної усталеної класифікації або типології релігійної пісенності, а тому важливим є внесок кожного вченого у їх вирішення.

Перспективними в контексті досліджень взаємодії церковного та фольклорного компонентів у духовній пісенності є фольклористичні праці О. Сироїд, яка, розглядаючи особливості трансформації текстів і мелодій книжних релігійних пісень у фольклорному середовищі, характеризує особливості народного сприйняття євангельських подій та засад християнського віровчення [13; 14].

Надзвичайно цікавим джерелом для дослідження трансформацій текстів та мелодій книжних пісень духовного змісту є перевидання книги П. Демуцького «Ліра і її мотиви» з передмовою О. Богданової та Ю. Медведика, інципітарієм текстів та примітками Ю. Медведика [6]. Дослідник у великій за обсягом статті подає історичну ретроспективу вивчення лірницької традиції, у цьому контексті підкреслює значення праці П. Демуцького. Також у вступній статті вченим зазначено пісенний репертуар «Богогласника», який знайшов відображення у виданні П. Демуцького; показано відмінності у текстах і мелодіях «Богогласника» та видання «Ліра і її мотиви»; вказано на те, що з 52 творів зі збірки П. Демуцького 26 відомі з «Богогласника» або інших рукописних збірок, що передували його виданню. Ю. Медведик через подібність структури двох видань – поділ на господські, богородичні, на честь святих, релігійно-моралізаторські – називає збірку П. Демуцького лірницьким «Богогласником» [6, 41].

Отже, одним із перспективних напрямів дослідження взаємодії церковної та народної культури є вивчення особливостей функціонування церковних книжних пісень у лірницькому репертуарі. Вже є певні напрацювання у цьому напрямі, і головними з них визначимо вивчення особливостей трансформації текстів духовних пісень (видозміни мови та сюжетів творів) та їхніх мелодій (трансформація відомих наспівів або використання нових) у фольклорному середовищі, регіональні особливості фольклорних варіантів духовних пісень кожного походження.

Також перспективними є напрями, що вивчають фольклористичне побутування церковних пісень в обрядовій нехрамовій практиці. У розвідці Г. Місько розглянуто питання функціонування з почаївського «Богогласника» (1790–1791) та збірки «Коляди, або пісні з нотами на Різдво Христове» (1925), виданій в Жовкві, у сучасній практиці різдвяних дійств на Тернопільщині. Дослідниця відмічає стабільні і мобільні компоненти різдвяних коляд при їх входженні у сучасне обрядове дійство, де стабільними виявилися ритмічна форма вірша та строфи, силабомелодичні моделі, ладові та формотворчі елементи, способи виконання, а мобільними – сюжетна матриця, мелодичний контур, ритмічні ланки, норми формування двоголосої фактури, функціональне призначення; завдяки мобільними компонентам відбувається перехід з однієї сфери побутування до іншої [10, 115]. У статті зміни текстів і мелодій продемонстровано на прикладі трьох найбільш популярних коляд – «Небо і земля нині торжествують», «Нова радість стала», «Дивная новина». У розвідці Г. Місько окреслено перспективну проблематику функціонування церковних за походженням і змістом колядок у народному середовищі: видозміни у текстах і мелодіях пісень автор пояснює зміною церковного середовища на позацерковне, що є важливим при вивченні як церковного, так і народного мистецтва, особливо у контексті функціонування творів писемного походження в усній традиції.

У контексті досліджень побутування церковних за призначенням і письмових за генезою пісень у народному середовищі, особливо виділяємо праці, у яких підіймаються питання взаємодії українського і неукраїнського церковного та фольклорного компонентів. У статті Л. Адамович та Л. Єфремової [7] досліджуються народні традиції колядування на Житомирщині, і у поле зору авторів потрапили не лише українські, а й польські колядки, які репрезентують відповідно православну і католицьку традиції. У статті наведено тексти і мелодії відомих польських та українських колядок, які зібрано від респондентів з різних районів Житомирщини, подано класифікацію українських та польських різдвяних пісень, охарактеризовано особливості їх побутування у польських та українських селах як складової різдвяних свят православної і католицької традиції, розглянуто особливості структури текстів і мелодій церковних за походженням колядок. Розвідка містить не лише опублікований фактичний матеріал – тексти і мелодії пісень, а й подає узагальнення щодо побутування на сучасній Житомирщині різдвяних пісень різних національних традицій та різної конфесійної генези. У висновках автори порівнюють обидві традиції з точки зору як функціонування, так і текстова-музичного компоненту пісень. Вони зокрема вказують на використання різдвяних пісень у храмовому богослужінні, де польські колядки (і не лише польською, а перекладені українською мовою) звучать під час усієї католицької літургії і лише наприкінці православної; констатують відсутність на Житомирщині жодної польської дитячої колядки та щедрівки; щодо мелодики пісень зазначають, що польський репертуар представлений мелодіями з широким діапазоном, пісні переважно мають танцювальний характер, у репертуарі

відсутні польські одночастинні колядки, усі польські мелодії є доволі простими, оскільки в них відсутня розвинена мелізматика, але наспів є індивідуалізованим [7, 156–158].

Констатуючи відмінності у католицькій та православній традиціях колядування, Л. Адамович та Л. Єфремова не пояснюють причини цих відмінностей. Різниця обох традицій стає більш зрозумілою при усвідомленні значення церковного компоненту у польській духовно-пісенній традиції. У 2001 р. автор цих рядів брала інтерв'ю у колишньої мешканки польського села Федорівка Поліського району Київської області Марії Олександрівни Вітківської (Щудинович) 1937 р. н., що нині проживає у м. Бориспіль Київської області, яка засвідчила поєднання у побуті мешканців села двох традицій – польської та української. Польське село Федорівка було засновано приблизно у 1800 р., у XIX ст. там були переважно польські звичаї, у XX ст., за радянської влади, – вже українські. Для дослідження функціонування церковних пісень у побуті для нас важливі свідчення пані Марії щодо традицій польського церковного співу на українській етнічній території. Коли після війни костюл у селі було зачинено, мати родини ходила до храму в інше село, за сорок кілометрів, а діти вчили польські пісні, що співалися у костюлі, вдома: мелодії запам'ятовували на слух, користуючись рукописними пісенниками з текстами творів. Тексти та мелодії пісень, що співалися вдома, мало чим відрізнялися від того, що звучало у костюлі. Переписані співаники після смерті передавалися іншим родинам. Мати знала напам'ять весь церковний календар, і уся родина відмічала неділю та усі свята по-християнськи: важливе місце у святкуванні посідали молитви та спів релігійних пісень. Щодо власне народних звичаїв (гуляння, ворожба тощо), то у польському селі вони були вагомою частиною життя, але у XX ст., за свідченням інтерв'юера, вони були суто українськими, у побуті за радянських часів часто співали популярні у СРСР пісні російською мовою.

Розповідь Марії Вітківської вказує важливі моменти щодо збереження традицій в католицьких сільських родинах. Усі релігійні пісні мають *церковний характер* і книжне походження, передаються вони і усно, і письмово, при цьому характер передачі не має суттєвого значення і пов'язаний із життєвими обставинами. Церковне призначення більшості пісень передбачало незмінність їх текстів і мелодій, хоча, безумовно, передаючись усно, пісні не могли не зазнавати хоча б невеликих змін.

Повертаючись до розвідки Л. Адамович та Л. Єфремової, зазначимо, що оригінальність польських мелодій різдвяних пісень, тобто виконання кожної пісні на свою оригінальну мелодію, на відміну від використання в українських колядках типових наспівів з різними текстами, відмічена авторами, але ними не пояснено причини, чому є така суттєва різниця між польською та українською традиціями. Відмінність цю можна пояснити лише завдяки усвідомленню ваги *церковного чинника* у збереженні та функціонуванні польського релігійного репертуару, про що свідчить розповідь Марії Вітківської. Українські народні традиції та реалії радянського побуту не змогли знищити звичаї етнічних поляків, зокрема традиції функціонування релігійного співу як церковного.

Важливою роллю церковного чинника у польській традиції пояснюється й відсутність польських дитячих колядок та щедрівок, оскільки, як зазначають Л. Адамович та Л. Єфремова, основу польського репертуару – це пісні XVIII–XIX ст., тобто твори, написані у час вже остаточного оформлення польської традиції церковних пісень, коли народні (язичницькі за походженням) елементи втратили актуальність, особливо в інонаціональному та іноконфесійному середовищі. Українські церковні коляди як жанр сформувалася пізно і були пов'язані із уніатською (греко-католицькою) традицією, а, отже, у поляків і православних українців звичаї співу коляд є принципово відмінними, певна подібність є лише в уніатській традиції.

Католицький спів духовних пісень базується на принципах богослужбової традиції, передбачаючи канонічність змісту, церковне призначення, молитовний (благальний, прославний та ін.) характер, він спирається на писемний текст, який в силу різних причин може транслюватися усно. У польській духовно-пісенній традиції є й релігійні пісні для домашнього виконання (церковні *kolędy* та домашні *pastoralki*), проте базовим для неї є церковний спів. Пісні, особливо пізнього походження, мають свої оригінальні мелодії, які ототожнюються саме з цією піснею, хоча не виключено й розспівування пісень на відомий тон. *Православний спів* духовних пісень розрізняє колядки церковного типу, які стали церковними під впливом католицької традиції, та народні, у яких християнський компонент часто є лише поверховим нашаруванням. В українській православній традиції церковний спів духовних пісень не набув такого значення, як у католицькій. Саме тому в українській традиції переважають твори народного та позацерковного призначення, що відобразилося у відмічених Л. Єфремовою та Л. Адамович таких рис, як вагоме місце у репертуарі народних колядок та щедрівок, які мають язичницьке походження, спів пісень на типові мелодії, архаїчна манера співу, використання мелодій з малим та середнім діапазоном. Тракткування українських різдвяних колядок як переважно позацерковних творів історично обґрунтована розвитком української церковної традиції у контексті православної культури. При цьому йдеться саме про традицію, бо якщо українські колядки включаються у католицьку літургію, то вони вже інтерпретуються як церковні твори.

З усього сказаного вище стає очевидною й різниця у трактуванні поняття «*релігійний фольклор*» в українській та західній науці. Термін «релігійний фольклор» на Заході є широко вживаним, зокрема у польській музикології. Якщо українська наука у більшості випадків під релігійним фольклором християнської традиції розуміє твори побутового призначення (колядування, щедрювання, ліричні пісні тощо), що передаються усно, часто мають апокрифічні елементи, і у цьому контексті протиставляються церковній пісенності, то у польській

музикології під релігійним фольклором розуміють пісні церковного призначення, які надруковані у церковних пісенниках і апробовані церковною владою, але які, окрім письмової, мають і усну форму побутування, оскільки ці пісні з року в рік виконуються на церковні свята і усі прихожани, особливо ті, які мешкають у селах, їх знають напам'ять, навіть якщо пісня є дуже розлогою. Ці пісні мають регіональні варіанти, що відображено і у церковних виданнях (позначка, з якого мелодія регіону, як, наприклад, у пісеннику Я. Седлецького [16]). Інтерпретація релігійного фольклору як церковного є і в українській традиції: ряд греко-католицьких пісенників початку ХХ ст. мають назви «Збірник церковно-народних пісень», «Пісні церковні з різних авторів і народних напівів», «Співаник церковно-народний» (див. [9]), втім, ця традиція не є загальноукраїнською. Різниця базових понять часто утруднює порівняльний аналіз православних та католицьких пісень, зокрема при дослідженні взаємодії церковного і фольклорного компонентів у творах різнонаціональної та різноконфесійної традиції. Ще одним напрямом дослідження взаємодії церковного і народного компонентів у східнослов'янській духовно-пісенній традиції є термінологічні питання щодо позначення фольклорних творів, які мають книжне походження, в різних наукових та національних школах. У російському та білоруському музикознавстві, літературознавстві та фольклористиці базовою термінологічною дефініцією для позначення пісень християнського змісту стає термін «духовний стих». Зазначимо, що цей термін виник штучно, він був запропонований збирачем В. Варенцовим у 1860 р., оригінальна ж назва пісенних творів християнської тематики – «стихи» [12, 424]. Вивчення духовного стиху було започатковано у роботах П. Бессонова, Ф. Буслаєва, В. Варенцова, П. Киреевського та ін., саме у їх працях закріпився термін «духовний стих», яким позначали твори фольклорної епічної або ліро-епічної традиції християнського змісту (про Лазаря, про Олексія, чоловіка Божого, про Єгорія Хороброго, про Страшний суд та ін.).

Час появи духовних стихів є й досі предметом дискусії [12, 425]. На думку М. Грушевського, духовні стихи як різновид літературних творів, що виникає на стику героїчно-епічної і релігійно-легендарної течій фольклору, та як різновид християнізованого дружинного епосу, були відомі у ХІІІ–ХV ст. [5]. Це так звані «старші» стихи, у яких більш виражений фольклорний (епічний та ліро-епічний) компонент. Фольклорні пісенні зразки християнської тематики базувалися на біблійних, євангельських, житійних і апокрифічних джерелах, однак прямо не були пов'язані із церковної гімнографією та богослужбовою практикою. У цьому полягає їх принципова відмінність від католицької традиції, де до церковних відправ вже з ХІІ ст. почали долучати пісні духовного змісту – спочатку латинською, а пізніше національними мовами. Цей процес розпочав формування духовної пісенності літургійного типу, яка, з одного боку, базувалася на засадах християнського віровчення і була близька до культури церковного типу, з іншого, пісні призначалися для народу, їх часто співали напам'ять, а тому їхні тексти не були позбавлені рис народного світосприйняття. Християнський епос та лірика східних слов'ян подібних прикладів не знала і до ХV ст. духовна пісенність була представлена лише фольклорними зразками, у яких вагоме місце посідав апокрифічний елемент. Перші зафіксовані твори віршованої поезії християнського змісту на східнослов'янських (московських) землях отримали назву «покаянні стихи», сьогодні їх вважають різновидом духовних стихів [12, 425]. «Покаянні стихи» уперше з'являються у другій половині ХV ст. у монастирях Московської держави. Вони створювалися на основі літургійних текстів і записувалися у книгах поруч із церковною гімнографією; окрім текстів, за допомогою крюковою нотації записувалася й музика. Пізніше запис крюковим письмом духовних стихів перейшов до старообрядців [12, 425–426]. Початок формування «молодших» духовних стихів датується ХVІІ ст., які виникають під впливом творів західного типу – кантів та псалмів, які прийшли до Московської держави з українсько-білоруських земель, а згодом їх частина перейшла у фольклор.

Духовні вірші мають подвійну природу – книжну та фольклорну і дві форми фіксації – письмову та усну [12, 424]. Їх перехід у фольклор зменшував вагу письмової (книжної) складової, але у кожному з цих текстів можна знайти писемне першоджерело [12, 425]. Згідно з жанровою музичною та літературознавчою класифікацією, ці твори є піснями, однак самоназва жанру («стихи») та назва, що була дана їм дослідниками («духовні стихи»), очевидно намагаючись виокремити їх із усього шару фольклору за принципом християнського змісту, починаючи з ХІХ ст. закладає традицію визначення духовно-пісенних творів як «духовний стих». Сьогодні у російській науці з'являються праці, у яких уточнюється зміст терміну «духовний стих». Серед найновіших розвідок – стаття Н. Мурашової [11], у якій дослідниця, підсумовуючи надбання російської науки, говорить про широке і вузьке розуміння терміну, де у вузькому значенні духовні стихи є творами фольклорного походження, що виникли під впливом епічної стилістики, а у широкому духовний стих включає «народні епічні та ліричні вірші, покаянну лірику, релігійні канти та псалми, старообрядницькі пам'ятники, сектантські розспівці, духовну поезію книжного походження, сучасну авторську духовну піснетворчість, а також різдвяні колядки, христослав'я, волочєбні пісні та ін.»; усі ці твори поєднуються релігійним змістом, функціонування за межами церковного обряду і наявністю в репертуарі тих самих виконавців [11, 124]. Сьогодні до традицій російського духовного стиха долучають й твори сучасних світських і церковних авторів, які скоріше можна окреслити як романси духовного змісту, а не духовні стихи, однак самі виконавці таких творів – монастирські насельники і світські – співають їх як старовинні стихи, сприймаючи як близькі явища [11, 126]. Отже, під духовним стихом в російській науці розуміють будь-які пісенні твори християнського змісту, які спираються на письмову традицію, але функціонують за принципами фольклору (усна передача, варіативність тощо). Термін «духовний стих» став базовим щодо окреслення християнської пісенності позабогослужбового призначення для російської традиції. В українській традиції книжні пісенні

твори XVII–XVIII ст. називалися псалмами, кантами, піснями, частина їх з часом фольклоризується: у XIX ст. у лірницькому репертуарі пісні духовного змісту отримують назву псалми. Термін «духовний стих» («стих») стосовно фольклоризованого книжного репертуару XVII–XVIII ст. в українській народнопісенній традиції не вживається, хоча і використовується російськими дослідниками XIX – початку XX ст. щодо пісенного репертуару духовного змісту, частину якого складають українські пісні. Сьогодні в українській науці цей термін є маловживаним, хоча є спроби його введення у дискурс сучасної української музичної фольклористики (див. працю О. Богданової [3]). Білоруська фольклористка Л. Баранкевич використовує термін «духовний стих» відносно білоруської лірницької традиції [1], орієнтуючись на жанрові дефініції російської музичної науки.

Термін «духовний стих» є природним для російської традиції: позабогослужбове виконання пісень християнського змісту зближує фольклорну і книжну традиції, розмиваючи межі між ними. Для українсько-білоруської традиції також характерним є перехід книжної лірики у фольклор і навпаки: кантова культура одним з витоків мала народну пісню, а пісні з «Богогласника» ставали популярними творами лірницького репертуару. Однак українська традиція знає не лише позабогослужбову пісенність: паралітургічні пісні є невід'ємною частиною українсько-білоруського духовно-пісенного репертуару. Церковна пісенність – це передусім книжна пісня, фольклоризація, якщо вона передбачає вихід за межі церковного виконання, позбавляє її ознак церковних творів. У контексті українсько-білоруської традиції, яка знає не лише позалітургічну, так і паралітургічну (церковну) пісню, яка виникла під католицько-протестантським впливом, більш універсальним, ніж «духовний стих», є термін «духовна пісня», що апелює до загальноєвропейської традиції. У рукописних пісенниках і «Богогласнику» основним жанром є пісня (у рукописах також доволі часто використовується жанрове визначення «псалма»), у фольклоризованих творах базовими є також пісня та псалма. При спільності формальних ознак сучасні літературознавчі, музикознавчі, фольклористичні дослідження базуються на тих жанрових дефініціях, які склалися у національних традиціях – духовний стих в російській, духовна пісня та псалма в українській. Термінологічна різниця часом заважає проводити порівняльні дослідження, з іншого боку, вона дозволяє окреслити особливості кожної національної традиції, які проявляються не лише в мові, репертуарі, а і у базових жанрових дефініціях. Отже, проблематика взаємодії книжного та усного шарів у духовній пісенності має перспективні напрями досліджень, які передбачають розгляд таких питань: 1) фольклоризація пісенних текстів церковного та позацерковного призначення, зокрема дослідження їх побутування, видозміни у текстах (мова, сюжет) та музиці пісень, особливостей їх виконавської інтерпретації; 2) регіональний компонент сучасного побутування церковних пісень, як у власне церковному середовищі, так і поза ним; 3) фольклорне побутування церковної пісенності інших народів як моноконфесійному, так і поліконфесійному середовищі; у таких випадках дослідження передбачає врахування способу побутування (ступінь включення у власну традицію, її трансформація або відхід від неї), видозміни у текстах (збереження оригінальної мови або переклад) і мелодіях пісень; 4) термінологічні розбіжності у дослідників різних наукових та національних шкіл, які вивчають рецепцію релігійної книжної пісенності у фольклорі (розмежування термінів «духовний стих», «псалма», «духовна пісня» та ін.), що дозволить упорядкувати та уніфікувати термінологію, яка б враховувала і національні особливості розвитку церковної та фольклорної пісенності, і загальні тенденції їх розвитку на східнослов'янських землях XVII–XX ст.

Література

1. Баранкевич Л. Ф. Духовний стих в белорусском музыкальном фольклоре : автореферат дис. ... канд. искусствоведения: спец. 17.00.02 «Музыкальное искусство» / Баранкевич Лилия Фаильевна. – Минск, 2009. – 25 с.
2. Бахтина В. А. Место духовного стиха в системе жанров славянского фольклора / В. А. Бахтина // Славянская традиционная культура и современный мир : сб. материалов науч.-практ. конф.; Сост. В. Е. Добровольская. – М. : Государственный республиканский центр русского фольклора, 1997. – Вып. 2. – С. 21–27.
3. Богданова О. Канти і псалми в лірницькому репертуарі: проблема жанрової атрибуції / О. Богданова // Проблеми етномузикології. – К., 2010. – Вип. 4. – С. 236–259.
4. Богданова О. В. Лірницька традиція в контексті духовної культури України : автореферат дис. ... канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.03 «Музичне мистецтво» / Богданова Олена Володимирівна. – К., 2002. – 20 с.
5. Грушевський М. С. Історія української літератури : в 6 т., 9 кн. / упоряд. О. М. Таланчук; приміт. С. К. Росовецького. – К. : Либідь, 1994. – Т. 4. – Кн. 1. – 336 с. – («Літературні пам'ятки України»).
6. Демуцький П. Д. Ліра і її мотиви. Додатки. Біографічні матеріали / П. Д. Демуцький; упоряд. покажч. О. О. Савчук; передмови О. В. Богданової та Ю. Є. Медведика; інципітарій текстів Ю. Є. Медведика; примітки О. М. Герашенко, Ю. Є. Медведика; уклад. бібліогр. П. О. Андрійчук. – Харків : Видавець Савчук О. О., 2012. – 310 с.
7. Єфремова Л. Колядки та щедрівки Житомирщини / Л. Адамович, Л. Єфремова // Слов'янський світ. – 2014. – Вип. 13. – С. 143–175.
8. Коробова А. В. Проблемы классификации поэтических жанров фольклора религиозной тематики / А. В. Коробова // Славянская традиционная культура и современный мир : сб. материалов науч.-практ. конф.;

Сост. В. Е. Добровольская. – М. : Государственный республиканский центр русского фольклора, 1997. – Вып. 2. – С. 28–38.

9. Матійчин І. М. Українська духовна пісня в галицьких авторських пісенних збірках кінця XIX – першої половини XX ст. / І. М. Матійчин // Вісник Прикарпатського університету: Мистецтвознавство. – Івано-Франківськ, 2008. – Вип. XII–XIII. – С. 133–139.

10. Місько Г. Різдвяні коляди на Тернопільщині. Генеза та сучасність / Г. Місько // Мистецтвознавство України : зб. наук. праць. – К. : Фенікс, 2013. – Вип. 13. – С. 110–115.

11. Мурашова Н. С. Содержание понятия «духовный стих» / Н. С. Мурашова // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2011. – № 5 (11). – Ч. II. – С. 124–127.

12. Серёгина Н. С. Духовные стихи / Н. С. Серёгина, С. Е. Никитина // Православная энциклопедия. – М. : Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2007. – Т. 16. – С. 424–428.

13. Сироїд О. Псалма «Царю Христе ...»: особливості функціонування й інтерпретації в усній традиції / Олена Сироїд // Література. Фольклор. Проблеми поетики : зб. наук. праць. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. – Вип. 38. – С. 232–242.

14. Сироїд О. Псалми Дмитра Туптала в усній традиції / О. Сироїд // Дмитро Туптало у світі українського бароко : зб. наук. праць. – Львів : Артос-Апріорі, 2007. – Вип. 1. – С. 153–166.

15. Федоровская Н. А. Духовный стих в русской культуре: автореферат дис. ... доктора искусствоведения: спец. 24.00.01 «Теория и история культуры» / Федоровская Наталья Александровна. – СПб., 2010. – 55 с.

16. Siedlecki J. Śpiewnik kościelny / J. Siedlecki. – Wyd. XXXVII. – Opole : Wydawnictwo św. Krzyża w Opolu, 1982. – XVI. – 623 s.

References

1. Barankevich L. F. Dukhovnyi stikh v belorusskom muzykalnom folklore : avtoreferat dis. ... kand. iskusstvovedeniya : spets. 17.00.02 «Muzykalnoie iskusstvo» / Barankevich Lilia Failievna. – Minsk, 2009. – 25 s.

2. Bakhtina V. A. Mesto dukhovnoho stikha v sisteme zhanrov slavianskogo folkloru / V. A. Bakhtyna // Slavianskaia traditsionnaia kultura i sovremenniy mir : sb. materialov nauch.-prakt. konf. / Sost. V. E. Dobrovolskaia. – Vyp. 2. – M. : Gosudarstvennyi respublikanskii tsentr russkogo folkloru, 1997. – S. 21–27.

3. Bohdanova O. Kanty i psalmy v lirnytskomu repertuari : problema zhanrovoi atrybutsii / O. Bohdanova // Problemy etnomuzykologii. – Vyp. 4. – K., 2010. – S. 236–259.

4. Bohdanova O. V. Lirnytska tradytsiia v konteksti dukhovnoi kultury Ukrainy : avtoreferat dys. ... kand. mystetstvovnavstva : spets. 17.00.03 «Muzychne mystetstvo» / Bohdanova Olena Volodymyrivna. – K., 2002. – 20 s.

5. Hrushevskiy M. S. Istoriia ukrainnoi literatury : v 6 t., 9 kn. – T. 4. – Kn. 1 / uporiad. O. M. Talanchuk; prymit. C. K. Rosovetskoho. – K. : Lybid', 1994. – 336 s. – («Literaturni pam'iatky Ukrainy»).

6. Demutskiy P. D. Lira i yii motyvy. Dodatky. Biohrafichni materialy / P. D. Demutskiy; uporiad., pokazhch. O. O. Savchuk; peredmovy O. V. Bohdanovoi ta Iu. Ie. Medvedyka; intsypitarii tekstiv Iu. Ie. Medvedyka; prymitky O. M. Herashchenko, Iu. Ie. Medvedyka; ukklad. bibliohr. P. O. Andriichuk. – Kharkiv : Vydavets Savchuk O. O., 2012. – 310 s.; 39 il.

7. Yefremova L. Koliadky ta shchedrivky Zhytomyrshchyny / L. Adamovych, L. Yefremova // Slov'ianskyi svit. – 2014. – Vyp. 13. – S. 143–175.

8. Korobova A. V. Problemy klassifikatsii poeticheskikh zhanrov folkloru religioznoi tematiki / A. V. Korobova // Slavianskaia traditsionnaia kultura i sovremenniy mir : sb. materialov nauch.-prakt. konf. / Sost. V. E. Dobrovolskaia. – Vyp. 2. – M. : Gosudarstvennyi respublikanskii tsentr russkogo folkloru, 1997. – S. 28–38.

9. Matiichyn I. M. Ukrainska dukhovna pisnia v halyskykh avtorskykh pisennykh zbirkakh kintsia XIX – pershoi polovyny XX st. / I. M. Matiichyn // Visnyk Prykarpatskoho universytetu: Mystetstvovnavstvo. – Vyp. XII–XIII. – Ivano-Frankivsk, 2008. – S. 133–139.

10. Mis'ko H. Rizdviani koliady na Ternopilshchyni. Heneza ta suchasnist' / H. Mis'ko // Mystetstvovnavstvo Ukrainy : zb. nauk. prats. – K. : Feniks, 2013. – Vyp. 13. – S. 110–115.

11. Murashova N. S. Soderzhanie poniatii «dukhovnyi stikh» / N. S. Murashova // Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i iuridicheskie nauki, kulturologia i iskusstvovedenie. Voprosy teorii i praktiki. – Tambov : Gramota, 2011. – № 5 (11): v 4-kh ch. – Ch. II. – С. 124–127.

12. Seriogina N. S. Dukhovnyie stikhi / N. S. Seriogina, S. E. Nikitina // Pravoslavnaia entsyklopedia. – T. 16. – M. : Tserkovno-nauchnyi tsentr «Pravoslavnaia entsyklopedia», 2007. – S. 424–428.

13. Syroid O. Psalma «Tsariu Khryste ...»: osoblyvosti funktsionuvannia i interpretatsii v usnii tradytsii / Olena Syroid // Literatura. Folklor. Problemy poetyky : zb. nauk. prats. – Vyp. 38. – K. : Vydavnycho-polihrafichniy tsentr «Kyivskiy universytet», 2013. – S. 232–242.

14. Syroid O. Psalmy Dmytra Tuptala v usnii tradytsii / O. Syroid // Dmytro Tuptalo u sviti ukrainskoho baroko : zb. nauk. prats. – Lviv : Artos-Apriori, 2007. – S. 153–166. – (Lvivska mediievistyka. Vyp. 1).

15. Fedorovskaia N. A. Dukhovnyi stikh v russkoi kulture: avtoreferat dis. ... doktora iskusstvovedeniya : spets. 24.00.01 «Teoria i istoria kultury» / Fedorovskaia Natalia Aleksandrovna. – SPb., 2010. – 55 s.

16. Siedlecki J. Śpiewnik kościelny / J. Siedlecki. – Wyd. XXXVII. – Opole : Wydawnictwo św. Krzyża w Opolu, 1982. – XVI, 623 s.